

El Temps – 17/10/2020

Boix Senmartí, la quarta peça de les colònies de Sant Pau

Amic de Carles Salvador, col·lega d'Enric Soler i Godes, Josep Francesc Boix Senmartí fou un d'aquells mestres que a la dècada dels 30 somnià amb un nou model d'escola i un País Valencià en plenitud. La seua mort prematura, però, va desdibuixar la seua figura. Ara l'investigador Òscar Pérez Silvestre posa en valor la seua personalitat en un llibre editat per la Càtedra Enric Soler i Godes.

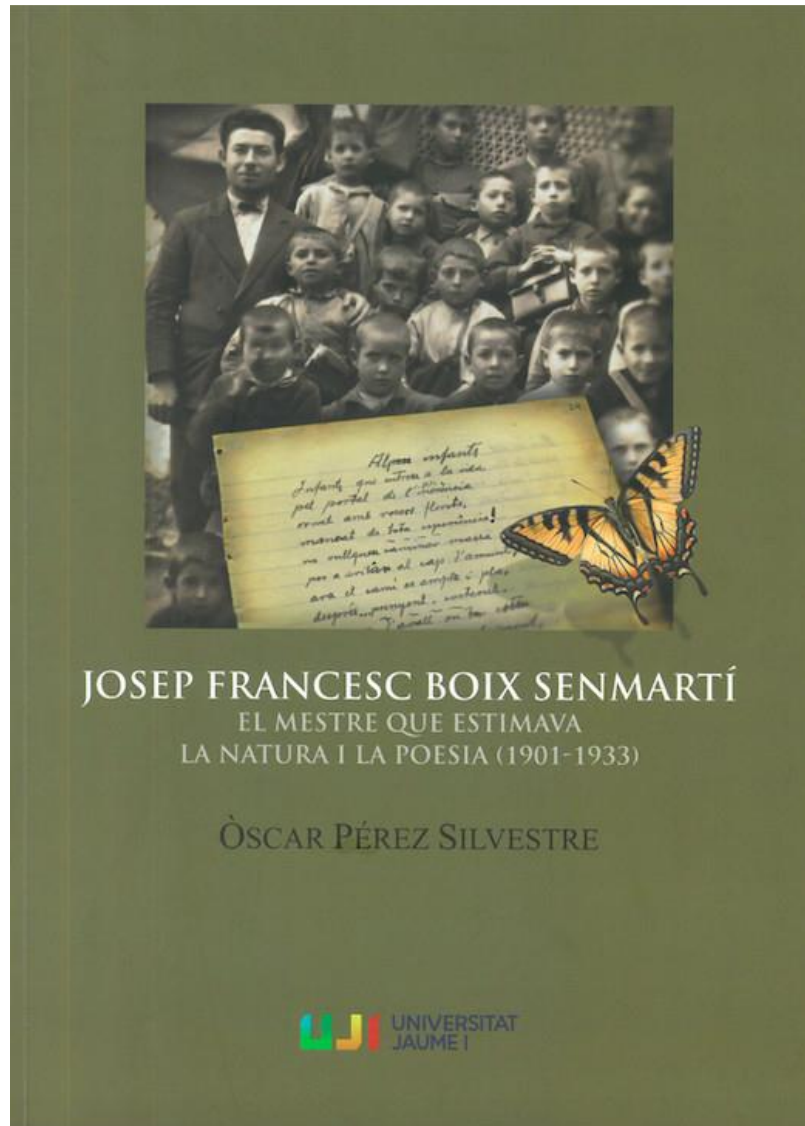

Boix Senmartí junt als alumnes de l'escola de Castellfort, l'any 1930 | Arxiu familiar Boix Tena

Al llarg del segle XX han estat diversos els investigadors que s'han dedicat a estudiar la història del valencianisme a partir de la segona meitat del segle XIX. Hi ha l'obra essencial d'**Alfons Cucó**, és clar. A aquests volum nuclear, s'han sumat altres aportacions que ens permeten aproximar-nos a aquelles figures que, amb un tarannà a voltes més polític, a voltes més cívic -perquè al nostre país una cosa i l'altra són indestriables- van aportar el seu granet de sorra a començaments del segle XX. D'alguns en sabem bona cosa perquè adquiriren certa notorietat pública o perquè la seua obra va resistir a les dècades anorreadores del franquisme. Altres, però, han restat en l'anonimat, invisibilitzats, tot impeding que encara a hores d'ara disposem d'un inventari complet d'aquell valencianisme de pre-guerra, el "**valencianisme de catacumba**", com va batejar-lo ja fa molts anys en aquest setmanari el periodista **Miquel Alberola**.

Des d'aquesta tardor, però, a aquest trencaclosques incomplet s'ha incorporat una nova peça, en aquest cas, essencial des del punt de vista de l'ensenyament. Es tracta de l'obra *Josep Francesc Boix Senmartí. El mestre que estimava la natura i la poesia (1901-1933)*, de l'investigador **Òscar Pérez Silvestre**. El llibre rescata la figura del mestre Boix Senmartí, de la qual fins ara s'havien escrit unes poques ratlles. I això a pesar del paper destacat que va tenir a la dècada dels 30 en l'intent per **valencianitzar l'escola i introduir nous mètodes pedagògics**. Fou ell un dels quatre agosarats que van organitzar la **Colònia Escolar Valencianista de 1933 a Sant Pau d'Albocàsser**, considerada l'epifania de l'escola valenciana actual. Dels altres tres docents, **Carles Salvador**, **Enric Soler** i **Godes i Antoni Porcar**, se n'ha parlat a bastament. Però de **Francesc Boix Senmartí** se n'havia escrit ben poc, en bona part perquè una fatalitat (un accident domèstic del tot evitable) va segar-li la vida a **només 32 anys**. Com escriu el mestre i pedagog freinetista **Ferran Zurriaga** en el pròleg "**aquest llibre satisfà un deute** que teníem tots aquells que hem treballat el tema dels orígens de

l'escola en valencià". Ha calgut un treball rigorós, quasi detectivesc de set mesos, perquè Pérez Silvestre donara solució a aquest dèficit. En realitat aquest investigador **feia 25 anys que perseguia posar llum** sobre aquest personatge discret però essencial.

Nascut a **Benassal** (Alt Maestrat) l'any 1901, en una família humil, **Boix Senmartí** va voler decantar-se pels estudis de **magisteri**. Aquell era un poble de muntanya, a primera vista allunyat dels cenobis culturals i polítics, però al qual el balneari de la Font d'En Segures conferia un aire especial. De Benassal eren el mossèn **Joaquim Garcia Girona**, el poeta autor del poema èpic *Seidia*; el "polític de

l'idioma" **Carles Salvador**; i mossèn **Eloi Ferrer Cadroy**, autor junt a Salvador, de la *Breu instrucció de la doctrina cristiana*, publicació primerenca de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana. És de la seua amistat amb Salvador, amic, mestre i confident, de qui Boix Senmartí s'amara del **valencianisme** que aquell pregona.

Del bracet del "polític de l'idioma", i mentre inicia el seu periple com a docent, Boix Senmartí té coneixença dels altres actius que el valencianisme té repartits pel territori; llig premsa; s'inicia en l'escriptura... En definitiva, articula la seua personalitat i alimenta l'esperit encuriós d'un jove en la vintena. Quan a penes havia complit 22 anys participa activament en el **IV Aplec de la Muntanyeta de Sant Antoni de Betxí organitzat per la Lliga Espiritual de Solitaris Nacionalistes**, amb què es pretenia **articular el valencianisme en l'àmbit rural**.

En els anys successius el trobem transitant per diverses destinacions laborals, primer a **Torreblanca**, després a **Gramós**, a continuació a **Castellfort** i finalment a **Alcalà de Xivert**, municipis on Boix Senmartí farà gala de la seua vocació educativa. El benassalenc, qui sap si influenciat per Célestin Freinet, fuig dels models educatius basats en el càstig i el rigor de "la letra con sangre entra". **Advoca per l'experimentació**, per l'ensenyament a l'aire lliure, per deixar que els alumnes descobrisquen per ells mateixos, que s'expressen, que inventen. **L'educació**, per a ell, com per al seu apreciat Enric Soler i Godes, **era una eina fonamental cap al progrés social** i, de fet, en la seua etapa de mestre rural, comina els pares a deixar de banda les obligacions agrícoles dels xiquets i xiquetes en benefici de la seua instrucció.

Entre els anys **1932 i 1933**, **Francesc Boix** participa en el que en paraules d'Óscar Pérez són els "**fets potser més mitificats de la història del valencianisme** i de la història de la pedagogia nostrada en els

primers moments de la República". Així, el 1932 Carles Salvador proposa el nom de Boix Senmartí per participar en l'**Escola d'Estiu que anualment la Generalitat de Catalunya organitza a Barcelona**. Al costat de Soler i Godes hi participa, entusiasmat, durant tot el mes d'agost. Es tracta d'una experiència que esdevindrà un revulsiu personal i professional. Allí, entre la setantena d'homes i dones que hi participen, Boix Senmartí troba persones amb qui compartir inquietuds, preocupacions i anhels. I es referma, també, en la importància d'**usar a l'aula la llengua del poble**.

No és d'estranyar que aquella mateixa tardor, Boix Senmartí, junt amb Soler i Godes i Salvador -caldria sumar-hi el mestre de Culla i escriptor Serafí Salort- feren una crida pública al periòdic *El Camí* per constituir l'**Associació de Mestres Valencianistes** (AMV). "Nosaltres, mestres nacionals valencians, -començava la crida- convençuts que és imprescindible un contracte constant entre els companys valencianistes en servici actiu, fem una crida a tots els companys que tenen consciència de la personalitat política del País Valencià". Entre els objectius de l'AMV hi havia que el català es convertirà en llengua vehicular de l'escola, incorporar materials en llengua pròpia a les aules, col·laborar en publicacions que promogueren la renovació pedagògica,...

Jornades Pedagògiques de l'Assemblea de Mestres. Boix Senmartí és a la fila inferior (agenollat) el tercer per l'esquerra. Arxiu Ferran Zurriaga-Enric Soler i Godes.

Encara abans que acabara l'any 1932 es van organitzar unes **Jornades Pedagògiques de l'Assemblea de Mestres de Levante**, en què participaven mestres valencians i murcians. L'ús de la llengua a l'escola va generar, com explica Óscar Pérez en el llibre, un debat ben encès entre els participants. **Boix Senmartí** ho tenia ben clar, en aquesta matèria, com es palesa en un article seu publicat a *Las Provincias* l'octubre de 1932: "Espanya no és un país uniforme geogràficament que permetisca una unitat de raça (...) així com a l'escola tenim experimentat que cada nen té un caràcter i per tal tenim de tractar-lo de manera diferent, és també molt clar que **regions amb característiques tan diferentment definides no deuen ser governades amb unes mateixes lleis centralistes** i mesurades amb un mateix raser. Ningú

millor que els catalans governaran Catalunya, ni ningú millor que els valencians governaran el País Valencià".

Però sense cap dubte, l'esdeveniment cívic més superlatiu en què participà Boix Senmartí fou la **Colònia Valencianista de 1933 a Sant Pau d'Albocàsser**, "el primer aplec educatiu amb una orientació pregonament valencianista". Emparada per la **Societat Castellonenca de Cultura** i subvencionada parcialment pel Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts (no ho oblidem: estem ja en temps de la II República) la colònia havia de ser un punt de trobada, un lloc on experimentar aquella nova escola innovadora, una ocasió, a més, perquè aquelles criatures conegueren la història -pràcticament sepultada- del País Valencià. Una **colònia patriòtica**, si ens cenyim al llenguatge de l'època. Soler i Godes, Salvador, Porcar i Boix Senmartí, com va escriure el mestre i educador **Mario Viché**, foren "autèntics humanistes preocupats i interessats profundament pel progrés, la cultura popular i la modernització del seu País". Són, en paraules de **Ferran Zurriaga**, "quatre amics llançats, gents trempada, eixerida, **un grup que té clar el que cal fer per crear una escola valenciana en valencià**".

A Sant Pau, la xicalla sent parlar dels Furs, del rei Jaume I, escolten contes populars, practiquen balls... **Francesc Boix** queda encarregat d'impartir les **classes sobre minerals, fòssils, flora i entomologia**, perquè el coneixement de la natura és, en aquest model educatiu, part essencial en la formació dels més menuts. "La Colònia -escriu Viché- va suposar la superació del caràcter higienista que en aquella època tenien aquestes activitats, i es va convertir en una autèntica pràctica d'un nou model d'escola i de vivència de l'esplai, **una escola valenciana i en valencià**, activa, cooperativa, científica i on la vivència de la natura i l'excursionisme adquiriren el seu caràcter cultural de coneixement científic del nostre medi, el País Valencià.

Per a Francesc Boix fou, també, l'ocasió de transmetre a aquells xiquets les faules que ell havia escrit i que només ara, gràcies a la feina d'Òscar Pérez, han vist la llum. El **10 de setembre de 1933** va concloure aquell reeixit experiment pedagògic. Menys d'un mes després, el **6 d'octubre**, va patir un accident domèstic que li va causar la mort. Abans, encara, va tenir temps d'enviar la seua crònica a *El Camí* sobre l'experiència a Sant Pau: "Fem excursions, pugem al cim de tossals i de moles, i sempre la Senyera, que tots els nens voldrien portar, camina al davant; la nostra més gran il·lusió és fer-la onejar al més alt i entonar-li les notes valentes del Vent de Ponent, per a que el ventijol arreu les escampe. La Senyera sempre és amb nosaltres; al començament de la nostra estada ningú no la coneixia; ara, tots ja saben què és la Senyera del País Valencià".